

Käfer István

MAGYAR–SZLOVÁK JEGYZETEK

A *Kultúrny život* ezévi első öt számának magyar vonatkozásairól

“A magyarok a szlovák politika végzete”

/Vladimír Mináč/

Az ezeréves álmok kérdőjelei

A beteljesülés első pillanatai bizony nem a föltétlen lelkesedése a szlovák másképp gondolkodók körében. A husáki “konszolidáció” alatt betiltott *Kultúrny život* tovább jelzi évfolyam-számozását és azt a szellemiséget, amiért annak idején elhallgattatták. A “magyar végzet” ebben a hetilapban már nem végzetnek látszik, hanem éppen helyzetételünknek a másik nemzet-testvérrel, a csehekkel együtt a jelen és a jövő szlovák szellemiségében. A magyar vonatkozások talán kevésbé sűrűn olvashatók, mint az utóbb ismertetett laptárs, a *Literárny týždenník* hasábjain, ám itt minden egyes írás tájékoztatni és tájékozódni, tisztázni, rendezni akar.

I. Az első szám nyolcadik oldalán hosszú beszámoló olvasható *Tamara Archlebová* tollából Budapesti kiállításmegnyitók címmel. A cikkíró kétnapos látogatása során először főként az Artpool-galériával foglalkozik, a Fluxus-mozgalom keletkezésének 30. évfordulóján rendezett kiállítás kapcsán. Megemlíti *Szkárosi Endre* címergyalázó címlapját, az Újkapolcs Galériát, amit *kapocs*-nak magyaráz olvasóinak, majd a beszámoló végén *Galántai Györgytől*, az Artpool vezetőjétől idéz a következőképpen:

“Végezetül a nacionalista megnyilvánulásokról folytatott vitánk során... megjegyezte: a jó művész nem lehet nacionalista. Cégeval értek egyet, amikor megmondta, hogy minden hely jó, ha jóvá tesszük.” A januári második számban *Szirtes János*ról és a szlovákiai képzőművészetre is tett hatásáról szólva fejeződik be a budapesti képzőművészeti szemle.

II. A győri balett változatlanul népszerű északi szomszédainknál. *Barbara Brathová* *Varázsút a mesébe* címmel az együttes két

második számban, január utolján pedig kifejezetten példaként áll a természetesen mindig telt házat vonzó társulat a Pozsonyban, mérsékeltbb érdeklődés mellett zajló balett-eseményekkel szemben (*Katarína Hojová* és *Martin Kasarda* írása *Mozgásban* címmel).

III. A képzőművészet, a művészetek általában jó kapocsnak bizonyulhatnak magyar-szlovák viszonylatban is. A lap információs rovatában minket érintő/érdeklő programok szerepeltek január közepén. A Szlovák Nemzeti Galériában például A barokk és a zene,

Donner Ráfael és Pozsony, a Galéria *Dessewffy*-palotájában ("hagyományosan", azaz nem név-reszlovakizált formában írva!) a Szlovákiai barokk művészet című kiállítások voltak láthatóak. A Hviezdoslav Színházban Illyés Gyula-dramával szerepelt a komáromi Jókai Színház, az Új Színpadon három előadás volt a Mária evangéliumából, Zólyomban Báthory Erzsébetről játszanak darabot, Besztercebányán *Lehár Ferenc* Vígözvegyének volt bemutatója.

*

Szlovákia önállósága a mi ügyünk is. Közös ezer évünk, meg az ettől elválaszthatatlan jövendő közös utunk miatt is. Az új állam szellemi ármköreinek figyelésével, tájékozódásunkkal segíthetjük szlovákságképünk objektívá formálását, ami viszont döntő hatással lehet a teljes magyar-szlovák viszony alakulására.

IV. A lap első számában *Ivan Štrpka* főszerkesztő írt vezércikket *Az első néhány szó a határ mögött* címmel. Az írás józanságra int, lényege – idézetekben – az alábbiakban foglalható össze: "*Lehet, sokan éppen örvendenek nálunk, Szlovákiában – hiszen fentről és letről egyaránt hallani nagy, patetikus, misztifikáló igéket a saját államiság ezeréves álmának beteljesüléséről ... Sajnos, ma múltunknak az aktív jövőnket abszurd módon beszűkítő elavult problémáiban gázolunk. És nyakig köiözzük magunkat régi sztereotípiákban. Nagy visszalépést jelent a szlovák társadalmi fejlődés mai problémáinak megoldása a múlt által megoldatlan problémák logikájában. És éppen ez történt ...*" A szerző nem kertel: "A kocka el van vetve. Megvan, amit eredetileg többségünk

nem akart."

V. Ez a többség kap nyilvánosságot a lap ankét-sorozatában, amelyben 2-2 kérdésre válaszolnak a megkérdezettek: Mit veszítünk – és mit találunk – az önálló Szlovákiában, illetve mi volt 1992 legnagyobb kulturális élménye? A feleletek legtöbbsége az állami szuverenitás mindent megoldó értelemezésének szellemes elvetése volt.

"Elveszítjük az ártatlanságot" (*Peter Sýkora*): "a felelősség másra hátrításának lehetőségét saját hibáinkért" (*Ivan Kamenec*); a játéklehetőséget "a cseh kártyával" (*Ivan Laučák*); jó lenne elveszíteni "egyik jellemző tisztességtelenségünket: morogni, átkozódni és másokban keresni a bűnt a helyett, hogy saját vétkeinkkel és tisztességtelenségeinkkel kezdenénk" (*Milan Zemko*);

“elveszítjük végre a kifogásokat is. Biztos, lesznek olyanok, akik minden nehézségünket a csehek, a magyarok, a zsidók vagy az évszázadok számlájára fogják írni – de ezzel a kommunisták sem tartottak ki örökké, pedig a hatalmas imperialista tábor és mind a négy évszázad a rendelkezésükre állt” (Martin Bútora); illetve “semmit sem veszünk el, olyanok maradunk, amilyenek voltunk. Határainkon túl továbbra is megmaradnak földijeink, akik a II. szlovák államot megszervezték (de ne gondoljuk, hogy az USA, Kanada és Ausztrália szlovák milliomasai mindazt megküldik nekünk, amijük az ottani bankokban van)” (Július Satinsky); aztán: elveszítettük illúzióinkat az autók SO azaz Szomália nemzetközi jelzésével kapcsolatban (Vladimír Kusý); elveszíti Csehszlovákiát, amelynek sohasem érezte magát másodrendű polgárának a ma 41 éves egykori teológus-növendék Ján Sucháň, aki különösen sajnálja a sok cseh nyelvű teológiai szakkönyvet, Peter Zajac szerint elvesz a közép-európai közepes nagyságrendű ország és kis állam lesz belőle, amelynek elvesz határainak zöme Nyugat-Európával, s annál fontosabbak lesznek a keletiek; Ondrej Mészáros a Szköllák és Kharübdiszok között találja az utat, aminek egyik fele a szükséges, a másik a rendelkezésre álló idő; Pavol Uhorskai evangélikus püspököt fájdalmasan érinti Csehszlovákia elvesztése, mert 1918 nélkül “ma már a szlovák nemzet valószínűleg nem létezne”; Alma Münzová szerint elveszett annak lehetősége, hogy a politika “a lehetséges művészete” legyen – inkább arról győződött meg, hogy “a politika nemegyszer sike-

res módszer a lehetetlen érvényesítésére, hogy a politikában nem a többség, hanem (a különböző rangú) többek döntenek.”

“Elvesztettük a lehetőséget annak betöltésére, amivel mi szlovákok, mint nemzet és Szlovákia más nemzetiségei, mint Szlovákia polgárai megbecsülést szerezhettünk volna önmagunk és a világ előtt. Olyan alkalom volt ez, hogy megutathattuk volna, képesek vagyunk Cseh és Morvaország polgáraival az együttélés új kvalitásának nemcsak kialakítására, hanem példaadásra is főként ott, ahol a problémák megoldásának képtelenségéért ártatlanok fizetnek. Soha nem volt még történelmi alkalmunk, hogy utat mutassunk Európa nagy része és Ázsia lakóinak” (Braňo Liška).

“Elveszítjük annak bizonyítási lehetőségét, hogy inkább a nyugati, mint a keleti integrációs folyamatokra értünk meg, hogy kivételek vagyunk a destabilizált kommunista világ keretében...” (Ivan Mikloš).

Dežo Ursíny elvesztette 45 év munkájának közösségét – minden ellentmondásosságával, civakodásával, de közös emberi örömeivel együtt, Fedor Matejov két cseh idézettel válaszol a kérdésre, Ladislav Mňačko pedig semmivel, csupán antiélményekkel a második kérdésre ...

“Elvesztettük annak reményét, hogy képesek leszünk átlépni saját árnyékunkat, és inkább a »Bocsáss meg«, mint az »adj« szóval kezdeni. Nemcsak annak bizonyosságát, hogy a bársonyos forradalom bársonyos volt-e, hanem hogy volt-e egyáltalán. Némely pártok elveszítik létezésük értelmét. A szlovák kormány elveszíti a pofozóbabut

– azaz a szövetségi bűnöst önnön képtelensége miatt”. (Daniel Pastirčák).

Roman Bergert az nyugtalanítja, hogy amit ma elveszít az ember, az majd egy-két év múlva lesz igazán nyilvánvaló, hiszen az „új határok” mögött kell tovább hurcolni a régiek terheit, a természet és az ember megoldatlan kérdéseit; Vladimír Popovič műtermének egyik tehetséges cseh növendékének elvesztésével dokumentálja veszteségét.

„Mit veszítünk?... A válasz egyszerű: A cseh államot. Ezt aényt... Szlovákiában valahogy félrehallottuk. Szlovákiának 1993. január 1-től egy határral többje lesz... Azt hiszem, Szlovákiában nem veszítünk el semmit. Minden úgy lesz, mint korábban. Mindaz, amit nem veszítettünk el, sokkal nehezebben fog működni.”

Soňa Čechová szerint a cseh kultúra nagyjai, Václav Neumann, Milan Kundera, Miloš Forman és társaik ezentúl nem cseh-szlovákok lesznek, ugyanígy nem csehszlovák lesz a prágai szent Vitus-templom, a Károlyhíd vagy Kutná Hora, az eddigi himnusz „Hol a honom...” első részének elmaradása nyomán „nyilván még vadabban zeng majd az ég a Tatra fölött” a közös himnusz második felében.

Grendel Lajos egyszerre válaszolt a két kérdésre: „Úgy mint Abszurdisztánban lenni szokott, az igazság megint győzött az igazság fölött.”

Katarína Zavacká az ellenzék mozgásterének elvesztését tartja veszedelmesnek a szűkülő új rendben, hiszen aki ellenzéki, az egyben a nemzet ellen van. S ennek a történelemben már megtapasztalt veszélynek a kö-

vetkezményeit nem a mostani politikai elit fogja viselni.

A lap harmadik számában záruló ankét második kérdése, a „mit találunk” és a pótkérdés, 1992 legnagyobb kulturális élménye a válaszadók nagyobbik felénél egybecseng az elsővel, azaz Csehszlovákia, Cseh-Szlovákia megszűnésével. Mint I van Kamenc írja, a szlovák történelem nem kezdődik újra az államjogi átrendeződéssel, Milan Zemko a német-osztrák viszonyt hozza példának, miszerint az egykor megszálló németek és a legigazott osztrákok évtizedek óta a legszorosabb, mindenoldalú kapcsolatban vannak. Ettől a gyakorlattól a cseheknek és a szlovákoknak sem szabadna eltérniük, annál is inkább, mert a csehek nem is éppen a németek szerepét játszották a szlovákokkal szemben. Martin Bútor a szlovák identitástudat mostani állomására figyelmeztet: a szlovákságnak reálisan kell szemlélnie önmagát és környezetét, fel kell adnia a semlegesség lázalmát, meg kell szüntetnie a többszöri rendszerváltásból következő zűrzavart, hiszen immár az ország valamennyi polgára sokkal inkább felelős lesz saját rendszeréért; ami nem könnyű, hiszen a veszteségeket szinte azonnal érzi majd, a pozitívumokat viszont kitaróan kell keresnie.

Tanulságos néhány kulturális élmény is. Ján Sucháň keresztény hitének nyílt megvalósítása, megvalósítása, Pavol Uhorskai látogatásai a jugoszláviai szlovákoknál, Ondrej Mészáros érzése Kundera-művek újraolvasása közben, Martin Porubjak lelkesedése Berlin, München, Stuttgart százazreinek tiltakozásán az idegengyűlölet ellen; Roman

Bergert pedig Dr. Zdeněk Neumann előadása gyönyörködtette a prágai Károly Egyetemen A tiszta formákról címmel...

A kulturális élmények sorában ketten is elítélik a hatalom beavatkozását a nagyszombati egyetem újraindulásába. Igen, *Pázmány Péter* egyetemének és szellemiségének vállalásáról is van itt szó. *“Antiélményeim vannak inkább: a kényelmetlen saját likvidálása, az affér a Nagyszombati Egyetemmel, új, úgynevezett kulturális központok kiépítése”* – írja Ladislav Mnacko. A legnagyobb kulturális élmény egyben a legszomorúbb is volt *Ladislav Snopko* számára, mindkettő a Nagyszombati Egyetemről: *“Az első a reménység élménye – szeptembertől, csaknem fél évig, hogy Kucera miniszter leállította a költségvetést, a pedagógusok ingyen, saját pénzükön jártak előadni az egyetemre. A másik a reménytelenséget támasztja alá – mind a kormány vagy a parlament igen kevés illetékese, mind az állampolgár alig vette ezt észre – akár a kommunista adminisztráció totalitárius hatalma idején.”*

Braňo Liška kulturális élménye a Duna-elterelésének szomorúsága volt, az elszáradt ágak és az egykori áradás kontrasztja, az ott élők és az északról érkezettek közös bánata az utolsó közös hajózáson az elterelés előtti vasárnap.

Szinte megremeg a toll a sokat próbált magyar szlovakista kezében! Nem is olyan régen veszélyes volt *innen* pozitívan állást foglalni *ottani* személyekkel kapcsolatban. Talán ma már nem kell ilyesmitől tartani, hiszen – Martin Bútorá szavaival – *“a hazafi-*

ságnak nincs szüksége ellenségre. A szomszéd falu futball-ellenfél, a szomszéd ország partner az együttműködésben.”

VI. Külön figyelmet érdemelnek a lapnak azok az írásai, amelyek az egészséges nemzettudat, a fajiság, az idegengyűlölet – s mindezekben a történelmi tanulságok kérdését vetik fel, aggódva az új szlovák állam európaiságáért. Ilyen írás *Szergej Avrincev* Amikor a kéz nem szorul ökölbe című esszéje. Mindannyiunk számára tanulságos egyik gondolatsora az etnikumközi gyűlölködés leközdüléséről: *“Végül elmondom magamról, hogy nagyon is átélem orosz identitásomat. Ha nem lennének zsidó, lett, grúz, német, angol (és még milyen?!) barátaim, soha nem érteném meg, milyen mértékben vagyok orosz. A nemzeti típusok eltérő volta lehetővé teszi a megértést, amiben mindig megvan a kedves gúnyolódás eleme... Minden ember, aki lélekben megöli a másikat, magát gyilkolja... a nemzetileg szélsőséges ember... csak önnön nemzetének tud ártani... Tudják, nem különösebben érdekes szeretnünk az indusokat, mivel mi oroszok soha semmivel sem bántottuk meg őket. Ők sem minket. Én rövid életemet arra szánom, hogy olyan nemzeteket szeressek, amelyek történelme alaposan összeakaszkodott az én nemzetem történelmével, van tehát mit megbocsátanunk egymásnak.”*

Hasonló céllal és szellemben került a lapba *Ivan Hronec* esszéje Britannia nem Anglia (és ami ebből számunkra következik) címmel. Észak-Írországról megállapítja: *“Az ellenséges csoportok csak abban az esetben*

beszélnek halálról, ha az áldozat a saját sorraikból került ki. Az ellenfél halála csak az isteni gondviselés beteljesülése. Katolikus papok, protestáns prédikátorok egyaránt megfélemeznek magukról prédikációikban, és leplezetlenül kifejezést adnak örömüknek az »ellenség« halálán... Közép-Európának gyakran szemére vetik a nacionalizmus szindrómáját. A »nyugatiak« nem értik, miért lehet olyan fontos valakinek, hogy szlovák, cseh, magyar... Mi meg azt nem értjük, hogy öldökölhet valaki a hit miatt...“ Bizony, a kommentár-részben kimondatik az aggodalom, miszerint „...Cseh-Szlovákia szétesztása után a problémát csak félreleteszik, mivel igen optimista lenne a feltételezés, hogy valaki tényleg foglalkozni fog ruszinjaink, ukránjaink, romáink, magyarjaink problémáival... Hogy a kormány vagy a parlament kezdeményezi-e majd a belső kapcsolatok kutatását és hogy annak eredménye szolgál-e majd jobb és objektívabb döntések meghozatalára.” A megoldás pedig: „Sem (Cseh-)Szlovákia, sem az Egyesült Királyság nincs kívül az európai irányzatokon. Egyrészt új európai integritás-törekvéseket látunk, másrészt az aggodalmat, mivé lesz az egyesüléssel az, ami a mostanáig önálló elemek számára tipikus... Ráadásul megvan a szerepe az egyáltalán nem problémamentes belső egységnek. Nemcsak Szlovákia, hanem Skócia, Wales, Írország és végeredményben Anglia számára is lényeges lesz tudni, milyen únió-formát képvisel majd a jövőbeni Európa. Államok uniója lesz-e a mostani határokkal, vagy nemzetrészek uniója... Egy dolog bizonyos: Eu-

rópának előbb-utóbb egyesülnie kell. És már csak pragmatikus szempontból bizonyára egyesülni is fog. Csak a mindenkinek megfelelő platformot kell megtalálni.”

Hasonló szempontokat – ha lehet, még élesebben – vet fel Jaroslav Valenta cseh történész Halott a Versailles-i rendszer? című cikkében a történelmi tapasztalatokról, az Osztrák-Magyar Föderációról, a dezintegráció okairól, a csehek München-komplexusáról. A tavaly Pozsonyban Politika és történelem címmel novemberben elhangzott előadás fölöttébb tanulságos a magyar olvasónak is. Különösen ez a be- és felismerése: „Sajnálom, hogy a csehek nagyrésztének tudatában egy újabb visszahúzó komplexus lesz, a Csehszlovák Állam felosztásának komplexusa. A csehek három nemzedéke ugyanis saját államának tekintette Csehszlovákiát, mint az ősi középkori Cseh Királyság felújítását, csupán határainak kiterjesztésével Szlovákiára. Sok, gyakorlatilag valamennyi cseh megszokta, hogy nem tisztán cseh értelemben, hanem a közös állam értelmében gondolkozzék. Ennek a közös államnak vége, nem a csehek akaratából. Nekünk most új cseh államiséget kell kiépítenünk, nem a nemzet, hanem a polgár alapelvén.” A régió számára sürgős gazdasági segítség kell, ami nem koldulás, hiszen a 45 utáni Nyugat-Európa is a Marshall-terv segítségével stabilizálódhatott. És egy destabilizálódott, kétségbeesett, hosszú ideig megvalósulatlan álmoktól gyötört Közép- és Kelet-Európa veszélyt jelent az egész kontinensre.

VII. Van a lapban két olyan írás, ami a szlovák nacionalizmus névre szóló, különösen éles bírálata. Az egyik *Ján Mlynárik* vitacikke *František Vnuk* emigráns szlovák "polihisztor" ellen, aki igaztalan, vádaskodó bírálatot írt *Jozef Špetko* Szlovák emigráns és menekült-politika 1945-1989 című tanulmányáról. Mlynárik szerint Vnuk "nem volt ugyan kommunista, de a totalitarizmust istenítő (mindegy, hogy fehér, barna vagy véres) életfilozófiájával a »vörös ludáksággal« közösködött." Már ez egyértelmű állásfoglalása amellet, hogy Tiso Szlovákiája nem sorolható a jelenlegi állam példaképei közé. (A »ludák« egyébként Hlinka Ludová strana – Néppártjához tartozók rövidítése.) Mlynár megvédi a szintén disszidált Špetko szakmai értékeit, és egyszerűen demokratikus történésznek nevezi. Ami megint "egyesben" tanulságos számunkra, az az USA-ban működő Szlovákok Világkongresszusáról – tulajdonképpen a Magyarok Világszövetségének megfelelője – írt sommás véleménye. Nem dicsérte ugyanis a szervezetnek azokat a tagjait, akiket háborús bűnösnek köröznék Amerikában és Kanadában, és nem is kaptak beutazási engedélyt a kongresszusra. Vnuk persze a bűnbak-keresést választotta ellenérvül, mondván, hogy a szlovákoknak idegen földön több az ellensége, mint a jóakarója. Mlynár megjegyzi: "A világ végzet a fasizmus, végez a kommunizmus, hol kereshető akkor védelem, megértés és jóakaró a fasizmus utószülötteinek?"

Ján Grexa hasonló határozottsággal fordul szembe *Roman Kaliský*val, aki annak

idején feltűnést keltett Vádlott, álljon fel című riportkönyvével a személyi kultusz áldoztairól. Kaliský szerint a szlovákság kizárólag önerőből elérendő sikerre ítéltetett, és célja az önálló állam, amelynek a történelem végezetéig fenn kell maradnia. Az állam nem eszköz tehát, hanem tartós cél. Grexa nem csak az idők végezetéig tartó, hanem a célnak felfogott államíságot is a helyére teszi: "...a modern európai gondolkodás már régóta túljutott az efféle dilluviális elképzeléseken. Éppen nem cél az állam, hanem eszköz... szükséges rossz... és boldog, szabad államot csak boldog és szabad polgárok együttese alkothat."

VIII. A *Kulturny život* valóban a mai szlovák kultúra szemléje. Ellenzéki? A jelenlegi sajátos szlovák helyzetben mindenképpen az. Lapozgatása számos összehasonlítási lehetőséget kínál a mi politikai viszonyainkkal, ám ez már nem e lapszemle készítőjének dolga, de akinek viszont hiányérzete van, mert csak a legfontosabb írások rövid ismertetése fért bele e néhány oldalba. Mindenképpen reménysugár ez a hetilap egész térségünk túlfűtött problémáinak higgadt kezelésére, és megérdemelve, hogy rendszeresen hozzáférhető legyen a magyar olvasó számára.

Február elején Ladislav Snopko közölte a Pro Slovakia kulturális alapítvány támogatását elnyert témákat. Ilyenek vannak köztük: Németek és szlovákok, vagy kultúrák együttéléséről; Mária Terézia szobrának restaurálása. Persze, nem a Pozsonyban ledöntött Fadrusz János-alkotásról van szó. Ez a szo-

bor a nyitrai préposti palotából származik. Mégis örömteli, biztató hír, különösen napjaink szoborgyalázásai közepette.

*

A szlovák írók szervezetének kiadásában megjelenő Slovenské pohľadyval kapcsolatban petíció jelent meg a lap ötödik számában. A hatalom úgy döntött, hogy a szlovák írók folyóirata kerüljön a Matica slovenská gondozásába, ami ellen a Kultúrny život és a Romboid szerkesztőségében többen tiltakoztak a *Milan Hamada* és *Vladimír Petrík* nevével jegyzett petícióban; amint arról az alábbiakban szólunk.

Közeli még az idő, amikor lehetőség nyílt az erőszak meghátrálására, a problémák párbeszédben történő megoldására. És erről máris sokan megfeledkeznek.

Az erőszak, sajnos, éppen a kultúrába tér vissza, amely pedig éppen a folyóiratok hasábjain igyekezett védeni a toleranciát, a másságot, különösképpen a Slovenské pohľadyt.

A folyóirat a szlovák kulturális élet néhány, magának az egész szlovák kultúra nevében döntési jogot követelő képviselőjének áldozatává válik, mivel szerintük "tartós

szlovákellenes vonalra" tért, ezért nincs joga a létezésre.

A szlovák írók szervezetének kiadásában megjelenő Slovenské pohľady így hát a Matica slovenská által kiadott Slovenské pohľady áldozatául esik, a durva hatalmi beavatkozás nyomán.

"Jogunknak, de egyben kötelességünknek tekintjük, hogy e tragikus tényt a magunk és a világ kulturális közvéleményének tudomására hozzuk. Ne engedjünk akár a legnemesebb eszmék nevében is alkalmazott erőszaknak, amely elnyomja a gondolkodás szabadságát, az ember és a nemzet szellemi szabadságát, még ha a nemzet nevében teszi is ezt.

Felhívunk valamennyi szlovák író, valamint más nemzetiségek íróit, tiltakozzanak e Slovenské pohľady elleni hatalmi beavatkozással szemben, mint olyan kultúra-ellenes lépés ellen, amely veszedelmes fenyegetés mind emberi, mind nemzeti kultúránkkal szemben."

Mivel a felhívás a világ kulturális közvéleményét is tájékoztatja az ügyről, és mivel belső ügyünknek is tekintem a szlovák kultúrát, a magam nevében csatlakozom a petíció aláíróihoz.

Réti Zoltán : Nógrádi dombok (olaj)

Réti Zoltán : Gyarmati főutca régen (akvarell)

Réti Zoltán: *Búza – pipacs – fészület (olaj)*

Réti Zoltán: *Nógrádi ballada (olaj)*